

فصلنامه انسان و محیط زیست، شماره ۶۱، تابستان ۱۴۰۱، صص ۲۰۵-۲۱۶

ترویج اخلاق زیست‌محیطی با تاکید بر تغییر شیوه زندگی

بهمن خسروی پور^{۱*}

b.khosravipour@gmail.com

آمنه سواری ممبئی^۲

تاریخ پذیرش: ۹۷/۱۱/۱۷

تاریخ دریافت: ۹۷/۴/۲۴

چکیده

زمینه و هدف: امروزه بحران محیط‌زیست به یک مساله جدی و یکی از چالش برانگیزترین مسائل تبدیل شده است. چرا که پیامدهای مهم و بلند مدت عملکرد انسان بر روی محیط زیست با شتاب بیشتری در حال آشکار شدن است. بر این اساس، نظریه پردازان معتقدند تمام مشکلات زیست‌محیطی که ناشی از فعالیت‌های انسان است، با به کارگیری فناوری صرف حل نمی‌شوند و تغییرات در رفتار انسان مورد نیاز است. این پژوهش تلاش دارد به بررسی، تحلیل و تبیین ترویج اخلاق زیست‌محیطی بپردازد.

روش بررسی: این پژوهش به شیوه مروری و تحلیلی در پی بررسی رفتار اخلاقی مناسب در ارتباط با محیط‌زیست بوده که جمع‌آوری اطلاعات با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و سایت‌های اینترنتی بوده است.

یافته‌ها: مطابق با یافته‌های پژوهش بسیاری از مسائل وابسته به محیط‌زیست امروزه به طور مستقیم یا غیر مستقیم نتیجه رفتارهای روزمره انسان است. بسیاری بر این باورند که راه‌حل بحران‌های زیست‌محیطی را می‌بایست در تغییر رفتار انسان و تغییر شیوه‌ی زندگی وی بر روی زمین جستجو کرد. از این رو تغییر شیوه‌ی زندگی به عنوان نیروی محرکه برای ترویج آگاهی‌های زیست‌محیطی با استفاده از الگوها و رفتارها می‌باشد که انسان می‌تواند به جای تخریب محیط‌زیست، با تعدیل سطح نیازهای خود و تطبیق شیوه زندگی خود با محدودیت‌های موجود نقش مهمی در کاهش و کنترل مشکلات و مسائل مرتبط با محیط‌زیست داشته باشد.

نتیجه‌گیری: آموزش‌های ترویجی می‌تواند حس امانتداری و مسئولیت‌پذیری انسان‌ها را برانگیخته تا آن‌ها بتوانند در حفظ محیط زیست نقش مؤثرتری ایفا کنند.

واژگان کلیدی: اخلاق زیست‌محیطی، ترویج کشاورزی، تغییر شیوه‌ی زندگی

۱- استاد دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، خوزستان، ایران (مسئول مکاتبات)

۲- دکتری رشته ترویج کشاورزی دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، خوزستان، ایران

Human and Environment, No. 61, Summer 2022, pp. 205-216

Extention environmental ethics with an emphasis on lifestyle changes

B. KhosraviPour^{1*}

b.khosravipour@gmail.com

Savari Mombeni²

Received: July 15, 2018

Accepted: February 6, 2019

Abstract

Background and Objective: Today, the environmental crisis has become a serious issue and one of the most challenging issues. Because the important and long-term consequences of human activity on the environment are increasing more rapidly. Accordingly, theorists believe that all the environmental problems caused by human activities, they will not be solved by the mere use of technology, and changes in human behavior are required. This study aims to review, analyze and explain Extension their environmental ethics.

Method: This research, in a review and analytical way, was looking for appropriate ethical behavior in relation to the environment, which collected information using library resources and internet sites.

Results: According to research findings, many environmental issues today are directly or indirectly the result of everyday human behavior. Many believe that the solution to the environmental crisis must change human behavior and lifestyle changes searched for him on the ground. Hence, changing lifestyles as a driving force for Extension environmental awareness using patterns and behaviors. Instead of destroying the environment, humans can play an important role in reducing and controlling environmental problems and problems by adjusting their needs and adapting their lifestyles to existing constraints.

Conclusion: In this regard, extention training can spur the sense of trustworthiness and accountability of people so that they can play a more effective role in protecting the environment.

Keywords: environmental ethics, Agricultural Extension, lifestyle change

---

1- Professor University of Agricultural Sciences and Natural Resources Khuzestan, Khuzestan, Iran *(Corresponding author)

2- Ph.D. University of Agricultural Sciences and Natural Resources Khuzestan, Khuzestan, Iran

مقدمه

امروزه، محیط‌زیست طبیعی مورد تهدید است زیرا، انسان با کمک فناوری، قادر است تا در سطح کره زمین، به تخریب محیط‌زیست اقدام کند (۱). اجماع کلی بر آن است که رشد جمعیت، استفاده از تکنولوژی‌های مخرب و مقررات اقتصادی، سیاسی و اجتماعی نامناسب در حال نابودی محیط‌زیست هستند. بنابراین، همه بر این عقیده‌اند که حفاظت از منابع طبیعی و محیط‌زیست باید در صدر امور قرار گیرد (۲). در این راستا، برخی از صاحب‌نظران به این باور رسیده‌اند که ریشه‌ی اکثر مشکلات زیست‌محیطی به وجود آمده به انسان بر می‌گردد (۳). در طول چند دهه گذشته، ارتباط بین انسان و طبیعت به عنوان یک موضوع مهم مورد توجه قرار گرفته است، زیرا به نظر می‌رسد منابع طبیعی سریعتر از زمانی که برای بازیابی لازم دارند، توسط انسان‌ها مصرف و تخریب می‌شوند و به دلیل رفتارهای نادرست و غیر اخلاقی انسان‌ها، مشکلات زیست‌محیطی فراوانی به وجود آمده است (۴). از این رو باید گفت که امروزه پیامدهای مهم و بلندمدت عملکرد انسان بر روی محیط‌زیست با شتاب بیشتری در حال آشکار شدن است (۵). واقعیت این است که تنها پیشرفت در تکنولوژی‌های زیست‌محیطی برای حل بحران‌ها کافی نبوده و با وجود ارائه راهکارهایی در این زمینه، عدم پایبندی و رعایت اصول اخلاقی در برخورد با محیط‌زیست باعث آن شده است که مشکلات هنوز حل نشده باقی بمانند (۲،۶). بسیاری از آنان معتقدند، تمام مشکلات زیست‌محیطی که ناشی از فعالیت‌های انسان است، نمی‌تواند با به کارگیری فناوری صرف حل شوند و تغییرات در رفتار انسان مورد نیاز است و اهمیت این موضوع تا حدی است که سمت و سوی علوم زیست‌محیطی از علوم محیطی و فیزیکی به سمت علوم رفتاری در حال تغییر است (۷). متفکران بر این باورند که حل مسائل محیط‌زیست جدای از امور فنی، نیازمند رویکرد جدیدی شامل رویکردهای جامعه‌شناختی، اخلاقی، فلسفی و غیره است (۸). اخلاق زیست‌محیطی، یکی از شاخه‌های فلسفه کاربردی است که با ارزش‌ها، باورها و گرایش‌ها سر و کار دارد و در بهترین

حالت، می‌توان آن را یک فرایند اصول نهاد در نظر گرفت که به دنبال ارائه راه‌حل‌های اخلاقی برای مشکلات زیست‌محیطی از طریق پیوند علوم مختلف با گرایش‌های اجتماعات انسانی است (۹). از این رو نیاز است تا انسان‌ها روابطشان با طبیعت و اقتصاد را مورد بازبینی قرار داده و برای محیط‌زیست به عنوان یکی از مهمترین نیازهای مردم ارزش قائل شوند (۱۰). به این منظور انسان‌ها می‌باید متقاعد شوند که محیط‌زیست طبیعی نه فقط به دلیل منافع انسان بلکه، به دلیل ماهیت ذاتی خویش از ارزش برخوردار است و باید مورد احترام قرار گیرد (۶). اهمیت موضوع و پرداختن به مسئله اخلاق زیست‌محیطی به اندازه بزرگی بحران محیط‌زیست است. این اهمیت زمانی بیشتر می‌شود که نظریه‌پردازان و اندیشمندان در طی سال‌ها تلاش نتوانسته‌اند از ابعاد این بحران بکاهند. بنابراین ضرورت نگرشی نو به اخلاق، بیش از پیش احساس می‌شود.

روش پژوهش

این پژوهش به شیوه مروری و تحلیلی در پی بررسی رفتار اخلاقی مناسب در ارتباط با محیط‌زیست می‌باشد. در پژوهش ضمن جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای و استفاده از سایت‌های اینترنتی به بررسی مبانی نظری به منظور آشنایی با مؤلفه‌های رفتار زیست‌محیطی و اصول اخلاقی مناسب که می‌تواند موجب ایجاد شناخت و آگاهی و همچنین بروز روحیه نقادی نسبت به خط مشی‌ها و برنامه‌ریزی‌ها برای ترویج حفاظت از محیط‌زیست شود، پرداخته است.

مبانی نظری**اخلاق**

در تعریف علم اخلاق می‌توان گفت علم اخلاق علمی است که ضمن معرفی و شناساندن انواع خوبی‌ها و بدی‌ها، راه‌های کسب خوبی‌ها و رفع بدی‌ها را به ما تعلیم می‌دهد (۱۱). در واقع اخلاق، قواعد ارزشی و هنجاری هر جامعه‌ای می‌باشد که در رفتار افراد

زندگی روزمره رفتاری زیست‌محیطی داشته باشد. در کل اخلاق زیست‌محیطی را می‌توان رفتارهایی دانست که آسیب‌های محیط‌زیست را به کمترین حد برساند و باعث بالا بردن منافع و مزایای محیط‌زیست شود (۱۵). به این منظور انسان‌ها می‌باید متقاعد شوند که محیط‌زیست طبیعی نه فقط به دلیل منافع انسان بلکه، به دلیل ماهیت ذاتی خویش از ارزش برخوردار است و باید مورد احترام قرار گیرد (۶).

ضرورت اخلاق زیست‌محیطی

بروز بحران‌های زیست‌محیطی موجب طرح این پرسش شده است که آیا محیط‌زیست می‌تواند در ادامه رفتار فعلی انسان‌ها دوام بیاورد؟ هر روز بر این آگاهی افزوده می‌شود که نمی‌توان همانند گذشته به مصرف منابع جهان ادامه داد (۱۶) و نشانه‌های تنگناهای زیست‌محیطی در همه جا آشکار شده است. اگرچه ارائه آمار و اطلاعات پیرامون وضعیت محیط‌زیست لازم است اما، بیش از این که به اطلاعات علمی درباره خسارات وارد شده به زمین نیاز باشد، به توافقی درباره چگونگی رفتار نسبت به این سیاره نیاز است (۱۷). واقعیت این است که از ریشه‌های تاریخی بحران‌های زیست‌محیطی، دیدگاه‌های فلسفی، مذهبی و اخلاقی ما نسبت به آن‌ها یعنی ارزش‌ها، بایدها و نبایدها و خوبی‌ها و زشتی‌ها، کمتر سخنی به میان می‌آید. در حالی که، بدون پرداختن صحیح به این مباحث در فراگیرترین شکل فلسفی و اخلاقی آن‌ها، هر چه از تباه شدن محیط‌زیست و ضرورت حفظ آن گفته شود، راه به جایی نخواهیم برد (۱۸). با توجه به مباحث مطرح شده می‌توان گفت بسیاری از مسائل وابسته به محیط‌زیست امروزه به طور مستقیم یا غیر مستقیم نتیجه رفتارهای روزمره انسان است. در زندگی امروزه، اشخاص به طور مکرر با انتخاب‌هایی روبه‌رو هستند که تصمیماتشان نتایج مثبتی را برای خود آن‌ها و نتایج منفی‌ای را برای محیط‌زیست به دنبال دارد یا برعکس (۱۹). به همین دلیل رفتارهای نادرست و غیر اخلاقی انسان‌ها، مشکلات زیست‌محیطی فراوانی به وجود آورده است (۴). در واقع منشاء همه این رفتارها

آن انعکاس می‌یابد (۱۲). اخلاق پژوهان معاصر، علم اخلاق را در سه سطح قابل پژوهش می‌دانند: اخلاق توصیفی، اخلاق هنجاری و فرا اخلاق (۱۱). اخلاق کاربردی در حقیقت زیر مجموعه اخلاق هنجاری است چرا که روش بحث در اخلاق هنجاری، روش استدلالی و عقلی است و در واقع اخلاق کاربردی عبارت است از کاربرد و تطبیق استدلال‌ها، اصول، ارزش‌ها و ایده‌آل‌های اخلاقی درباره‌ی رفتارهای اخلاقی می‌باشد و اخلاق کاربردی علاوه بر اطلاق بر اخلاق حرفه‌ای، حوزه‌های گوناگون همچون اخلاق محیط‌زیست را پوشش می‌دهد (۱۳). این که چگونه اصول اخلاقی را بر موارد خاص اعمال کنیم، همان اخلاق کاربردی است (۱۲). با روشن شدن حوزه‌های گوناگون اخلاق و بحث در خصوص اخلاق کاربردی اکنون می‌توان اخلاق زیست‌محیطی را یکی از شاخه‌های اخلاق کاربردی به شمار آورد (۱۳). همچنین اهمیت درک و شناخت اخلاق تا حدی است که اغلب دانشمندان و بسیاری از متخصصان محیط‌زیست، حفاظت محیط‌زیست را یک موضوع مهم اخلاقی می‌دانند زیرا به نظر می‌رسد این علوم، پتانسیل خوبی برای توسعه راه‌های بهبود محیط‌زیست داشته باشند (۲).

اخلاق زیست‌محیطی

اخلاق زیست‌محیطی، یکی از شاخه‌های فلسفه کاربردی است که با ارزش‌ها، باورها و گرایش‌ها سر و کار دارد و در بهترین حالت، می‌توان آن را یک فرایند اصول نهاد در نظر گرفت که به دنبال ارائه راه‌حل‌های اخلاقی برای مشکلات زیست‌محیطی از طریق پیوند علوم مختلف با گرایش‌های اجتماعات انسانی است (۹). در واقع اخلاق زیست‌محیطی با دغدغه‌های جهانی سر و کار دارد مانند: رابطه انسان با محیط‌زیست، درک انسان نسبت به مسؤولیت در برابر محیط‌زیست و تعهد به حفظ منابع برای نسل‌های آتی. اخلاق زیست‌محیطی نقش تعیین کننده‌ای در تفکر و رفتار انسان‌ها در برابر محیط‌زیست دارد (۹) و بدین معناست که فرد خود را پایبند محیط‌زیست احساس کند و در

مصرف بیش از اندازه از انرژی در منازل، استفاده از محصولات یک بار مصرف، استفاده‌ی غیرضروری از وسایل حمل و نقل عمومی غیراستاندارد، استفاده از انواع سم‌ها، دفع غیراصولی مواد زائد، جمع‌آوری و تفکیک نکردن زباله‌ها به منظور بازیافت، آسیب زدن به تنه‌ی درختان، مکان‌های تاریخی و اماکن و تأسیسات شهری، ریختن زباله‌ها در سطح شهر، جنگل، رودخانه و بسیاری از رفتارهای آسیب‌رسان به محیط‌زیست همگی تحت تأثیر رفتارهای زیست‌محیطی انسان روی می‌دهد. در هر جامعه‌ای افراد برخورد به نسبت مشخصی درباره‌ی محیط‌زیست از خود نشان می‌دهند که ممکن است این برخورد کاملاً مسؤلاًنه و یا کاملاً غیرمسؤلاًنه یا رفتاری میان این دو باشد. این طیف وسیع از برخورد نسبت به محیط‌زیست، تحت تأثیر متغیرها و عوامل بی‌شماری است که به طور عمده به محیط اجتماعی فرد مربوط می‌شود (۲۶). از آنجا که سبک زندگی بیان‌کننده‌ی میزان و نحوه‌ی مصرف هر فرد از منابع و امکانات محیط است، به نظر می‌رسد که نوع سبک زندگی که هر فرد برمی‌گزیند می‌تواند تأثیرگذار بر رفتارهایی باشد که هر فرد در قبال محیط‌زیست از خود بروز می‌دهد. از این رو پژوهشگران برای حل معضلات زیست‌محیطی به دگرگونی شیوه‌های زندگی مردم و راه‌حل‌های رفتاری علاقه‌مند شده‌اند (۲۷). شیوه زندگی تعیین می‌کند افراد چگونه زندگی کنند و چه چیز را ارجح و چه چیز را زیبا بشمارند. بر این اساس چون آنچه خرید و مصرف می‌شود، بر میزان و شیوه آسیب به محیط‌زیست مؤثر است لذا انتخابی که کمترین مخاطرات را برای جامعه در پی دارد به نوعی به انتخاب فرهنگی تبدیل می‌شود و می‌تواند به حفظ ساختار طبیعت جهت دهد. بنابراین بهره‌برداری از شیوه زندگی به عنوان نیروی محرکه برای ترویج آگاهی‌های زیست‌محیطی با استفاده از الگوها و رفتارهاست (۲۸) که می‌تواند با اجتناب از آسیب زدن به محیط‌زیست و جلوگیری از ایجاد، گسترش و ادامه مشکلات محیط‌زیستی، تضمین کننده حد بالای سلامت محیط‌زیست باشد. این شیوه زندگی دربردارنده الگوهایی از رفتار است که با

به تغییر شیوه زندگی فرد بر می‌گردد. از این رو بسیاری بر این باورند که راه‌حل بحران‌های زیست‌محیطی را می‌باید در تغییر رفتار انسان و روش زندگی وی بر زمین جستجو کرد (۶). بنابراین حفاظت از محیط‌زیست به آحاد جامعه وابسته است و طرز تلقی و نگرش آنان، بر نوع رفتار آن‌ها با محیط‌زیست تأثیر می‌گذارد. این که آنان چه درکی از رابطه خود با محیط‌زیست دارند و چگونه برای آن ارزش قائلند، در نهایت، سازنده محیط‌زیستی است که آنان در آن پرورش یافته و با سایر مخلوقات تعامل می‌کنند (۶).

شیوه زندگی و لزوم تغییر آن

شیوه زندگی به معنی نحوه ساماندهی زندگی برای تحقق نیازها و خواسته‌ها با به کارگیری مجموعه‌ای از رفتارهاست (۲۰). یک شیوه عمومی است که مسیر زندگی افراد را توصیف می‌کند و می‌تواند در برگیرنده ابعاد مختلف زندگی باشد (۲۱) که معمولاً به رفتار مصرف اشاره دارد و مربوط به سلیقه‌ها، ترجیحات و نگرش اجتماعی (۲۲) عادات، استانداردهای اخلاقی، اقتصادی و .. که با هم تشکیل حالت زندگی فرد یا گروه را می‌دهند (۲۳). شیوه‌ی زندگی فرم خاص گروهی از افراد می‌باشد که چگونه زندگی می‌کنند و همچنین چگونه زندگی خود را در یک زمینه اجتماعی تفسیر می‌کنند (۲۴). بخش عمده سبک زندگی هر فرد توسط ارزش‌های وی تعیین می‌شود. هر چند تعریف ثابتی از سبک زندگی در علوم اجتماعی وجود ندارد، اما این واضح است که سبک زندگی پیوند اجتناب‌ناپذیر با رفتار دارد. رفتارهای حمایتی از محیط‌زیست و رفتارهای مصرفی می‌توانند سبک زندگی محیط‌زیستی را به وجود بیاورند از این رو سبک زندگی محیط‌زیستی به سبک زندگی‌ای گفته می‌شود که با اجتناب از آسیب زدن به محیط‌زیست و جلوگیری از مشکلات زیست‌محیطی، تضمین کننده حد بالای سلامت محیط‌زیست می‌باشد. همچنین این موضوع در بردارنده الگوهایی از رفتار است که با زیست بوم هماهنگ است و چرخه طبیعی زیست بوم را مختل نمی‌سازد (۲۵).

زیست بوم هماهنگ است و چرخه‌های طبیعی آن برای بازسازی منابعش را مختل نمی‌سازد. بدین ترتیب انسان می‌تواند به جای تخریب محیط‌زیست، با تعدیل سطح نیازهای خود و تطبیق شیوه زندگی خود با محدودیت‌های موجود نقش مهمی در کاهش و کنترل مشکلات و مسائل مرتبط با محیط‌زیست داشته باشد. به دلیل این که دیدگاه از بالا به پایین بر بسیاری از مناطق سایه انداخته و برنامه‌ریزی‌ها بر تغییر شیوه زندگی مردم برای ایجاد تغییرات دلخواه در جهت منافع کشور حکایت دارد، این امر از یک طرف سبب شده تا خوداتکایی مردم کمتر شود و مردم به دولت وابسته شوند و از طرف دیگر سبب تغییر نحوه زندگی مردم در رابطه با تطبیق با شرایط محیط طبیعی شده است (۲۹). از این رو تغییر شیوه زندگی مستلزم اتخاذ خط‌مشی‌های هماهنگ با طبیعت می‌باشد که با توان فطری طبیعت برای ادامه حیات تداخل نیابد. بنابراین برنامه‌ریزی سیاست‌های اجتماعی جهت تامین نیازهای مردم، فقرزدایی، رشد اقتصادی، عدالت اجتماعی و ایجاد فرصت‌های برابر نیاز به سیستم سیاسی مردم محوری دارد که در جهت پایداری حرکت کرده و برای پرهیز از تضییع حقوق آیندگان، رشد اقتصادی و سیستم سیاسی و اجتماعی را با توجه به مبانی و اصول پایداری طراحی و پیاده‌سازی کند.

نقش ترویج کشاورزی در اخلاق زیست محیطی

ترویج کشاورزی یک نوع آموزش غیررسمی است که به روستاییان یاد می‌دهد تا فنون و روش‌های کشاورزی را بهبود بخشند. به همین دلیل، ترویج کشاورزی سعی دارد تا با استفاده از روش‌های مختلف ارتباط با روستاییان و کشاورزان را امکان‌پذیر سازد. این ارتباط از یک ماهیت ارشادی و هدایتی برخوردار است و امید بر این است که مخاطبان ترویج متقاعد شوند رفتارهای نامناسب در تولید محصولات کشاورزی را کنار بگذارند و به صورتی رفتار کنند که با معیارهای پایداری محیط‌زیست سازگار باشد. از این رو شناخت تعیین کننده‌های رفتار در حوزه‌های شناختی و روانشناختی، از مبانی ترویج کشاورزی می‌باشد (۱۴). در دنیای

کنونی که رشد روزافزون جمعیت جهان و بالتبع افزایش قابل توجه تقاضای محصولات کشاورزی پیشروی بشر قرار دارد؛ نیازمند افزایش تولید جهت پاسخگویی به نیاز جهانی محصولات غذایی بوده و با توجه به کمبود منابع تولید در این بخش فشار قابل توجهی بر منابع تولید و محیط‌زیست وارد می‌شود که مضرات زیست‌محیطی عمدتاً به خاطر استفاده خارج از قاعده نهاده‌های شیمیایی مانند کودها و سموم می‌باشد به همین دلیل روشن است که بین اهداف زیست‌محیطی و منافع اقتصادی کشاورزان، تضاد جدی پیش خواهد آمد. در سطح تولید جهانی به دلیل آن که کشاورزان به حداکثرسازی تولید توجه بیشتری دارند و اهداف زیست‌محیطی کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد (۳۰). بنابراین مسائل بهره‌برداری از منابع آب جهان فقط به مصرف نادرست بر نمی‌گردد. گاهی انسان با کارهای نادرستش ماهیت آب را تغییر می‌دهد که باعث آلودگی آن می‌گردد. لذا فعالیت‌های ترویجی و آموزش بهره‌برداران می‌تواند نقش بسیار کلیدی در تغییر رفتار حرفه‌ای بهره‌برداران داشته باشد و منجر به تغییرات بسیار مثبتی در سطح مزرعه شود و خروجی‌ها و ورودی‌های مزرعه را به نحو چشمگیری تغییر دهد.

از آن جایی که طبیعت به علت رفع نیازهای مردم و نگرانی از آینده انسان‌ها مورد توجه قرار می‌گیرد بنابراین به طبیعت نگاهی ابزارگرایانه می‌شود. ترویج کشاورزی در بسیاری از نقاط دنیا به فلسفه توسعه پایدار نزدیک شده است، اما در کشور ما همچنان نقش‌ها و کارکردی که برای ترویج تعریف می‌شود، توجه به اهداف اقتصادی است که در بهترین حالت خود بتواند فاصله طبقاتی بین شهر و روستا را کم کند (۲۹). ترویج کشاورزی می‌تواند علاوه بر انتقال اطلاعات فنی، مخاطبان را با مسایل اخلاقی مرتبط با شیوه‌های تولید محصولات زراعی و دامی و چگونگی ارتباط آن‌ها با حفظ محیط‌زیست آگاه سازد. با تحقق این کار می‌توان به یک نظام تولید کشاورزی پایدار امید بیشتری داشت، زیرا بر خلاف نظام تولید رایج، یکی از نیازمندی‌های چنین نظامی این است که دست اندرکاران ترویج به فراسوی اشاعه دانش و مهارت‌های فنی

منابع نیز پیش از پیش مورد نیاز می‌باشند (۳۴). بنابراین تغییر در دانش، بینش و رفتار الزامی است. از آن جایی که فلسفه ترویج و نیز هدف از اجرای فعالیت‌های ترویجی در واقع ایجاد تغییر در بینش، دانش و اصلاح الگوی رفتاری می‌باشد می‌توان با تغییر نگرش، دانش و آگاهی، بر نوع رفتار محیط‌زیست تاثیر گذاشت و سپس جای تعجب نیست که اکثر افراد قادر به درک ماهیت چالش‌های رو به افزایش در کشور خود یا در جهان را ندارند چه رسد به این که چگونه می‌توانند رفتار خود را تحت تاثیر استفاده از آن‌ها قرار دهند بنابراین نه فقط ترویج بلکه همه‌ی دولت‌ها مسئول، بالا بردن سطح درک شهروندان خود از هر دو چالش گسترده و ارتباط بین رفتارها و استفاده از آن‌ها را دارند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

محیط‌زیست به عنوان بستر فعالیت‌های انسانی از یک سو و موضوع داشتن حق محیط‌زیستی سالم برای نسل فعلی و آینده حائز اهمیت است. اما واقعیت حاکی از آن است که امروزه محیط‌زیست طبیعی مورد تهدید است و تخریب محیط‌زیست به دلیل پیامدهای ناگواری که برای بشر به همراه داشته است؛ تبدیل به یکی از بزرگترین چالش‌های دنیای معاصر شده است که جامعه بشری با آن مواجه است. مکاتب گوناگون برای حل این بحران‌ها راه‌حل‌های مختلفی را بیان نموده‌اند اما با وجود راه‌حل‌های ارائه شده، بحران‌های زیست‌محیطی ادامه دارند و به واسطه‌ی بهره‌برداری بیشتر از منابع تشدید شده‌اند. در این راستا، برخی از صاحب‌نظران به این باور رسیده‌اند که ریشه اکثر مشکلات زیست‌محیطی به وجود آمده به انسان بر می‌گردد با وقوع بحران‌های زیست‌محیطی، نحوه نگرش به ارتباط بین انسان و طبیعت به یکی از چالش برانگیزترین مسائل در حوزه اخلاق زیست‌محیطی تبدیل شده است بدین خاطر بسیاری از اندیشمندان در تلاش‌اند راه حلی جامع برای فرا رفت از بحران‌های خودساخته زیست‌محیط بیابند و بر این باورند که حل مسائل محیط‌زیست جدای از امور فنی، نیازمند رویکرد جدیدی

حرکت کنند تا قادر شوند از عهده چالش‌هایی برآیند که مرتبط با مدیریت منابع طبیعی، حفاظت از محیط‌زیست و عدالت اجتماعی است (۳۱). همچنین ترویج کشاورزی می‌بایست علاوه بر این که برای افزایش کارایی و بهره‌وری به بهره‌گیری از اصولی مانند مشارکت، آموزش و ارتباطات در درون فلسفه خود نیاز دارد، باید اصول دیگری چون عدم تمرکز، بهره‌وری، حمایت از تنوع، آینده نگر، تفکر سیستمی و غیره را مورد توجه قرار دهد تا بتواند توسعه محیط‌زیست را امکان‌پذیر سازد (۲۶). از آنجایی که دموکراسی، عدالت و مشارکت (۳۲) از ارکان فلسفی ترویج کشاورزی است، باید از فلسفه خود مانند دیدگاه‌های محیط‌زیست‌گرا برای حفظ محیط‌زیست روستایی بهره گیرد. همچنین اگر ترویج کشاورزی بتواند ارزش‌های محیط‌زیستی دینی اسلام را در جامعه گسترش دهد، حس امانتداری و مسئولیت‌پذیری انسان‌ها را برانگیخته و آن‌ها در حفظ محیط‌زیست نقش مؤثرتری ایفا خواهند کرد (۱۴). در ایران، کار اصلی ترویج همچنان تکیه بر تولید است. ترویج برای این که موفق عمل کند نیاز دارد که برای افزایش سلامتی و حفظ محیط‌زیست، از دیدگاه‌ها و نظریات مرتبط با محیط‌زیست الگو گرفته و علاوه بر دگرگونی در شیوه‌های تولید و ارتقاء بهره‌وری، تشکیل نهادهای مردمی، توانمندسازی و جلب مشارکت کلیه مردم روستایی و ترویج ارزش‌های محیط‌زیستی اخلاقی و دینی را از یاد نبرد (۲۹). مشارکت گسترده مردم و تغییر در نگرش و رفتار افراد یکی از شناخته‌ترین لازمه‌های هر برنامه مدیریت پایدار است. مدیریت پایدار و نیز کیفیت محیط‌زیست وابسته به این است که آیا افراد علاقه‌ای به کمک به حفاظت از منابع دارند یا نه. دانستن طرز تفکر مردم، چگونگی درک منابع طبیعی از طرف آن‌ها و این که دوست دارند که برای حفاظت از محیط‌زیست چه اقداماتی انجام گیرد برای حل مسائل و بحران‌های زیست‌محیطی ضروری است (۳۳). از این رو اطلاعات و آموزش نه تنها برای ترویج آگاهی عمومی نیاز به ذخیره‌ی منابع مورد نیاز هستند بلکه به ارائه اطلاعات دقیق در مورد چگونگی صرفه‌جویی در

بنابراین جامعه بشری برای دستیابی به پایداری زیست‌محیطی نیاز به تغییراتی اساسی از جمله در روند زندگی افراد برای حفاظت از محیط‌زیست دارد و این امر جز با تغییر در نگرش و عملکرد افراد در روند زندگی‌شان امکان پذیر نخواهد بود لذا برای رسیدن به این پایداری زیست محیطی پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

- یکی از اصلی‌ترین علل تخریب و آلودگی محیط‌زیست، عدم آگاهی مردم نسبت به مسائل زیست‌محیطی است بنابراین بدون افزایش سطح آگاهی‌های مردم در زمینه حفاظت از محیط‌زیست، نمی‌توان امیدی به بهبود وضعیت زیست‌محیطی داشت لذا در این راستا آموزش که به عنوان بستر اصلی حفاظت از محیط‌زیست می‌باشد می‌بایست به صورت صحیحی صورت گیرد.
- در دنیای امروز با تغییر و تحولات تکنولوژیک، نقش وسایل ارتباط جمعی بسیار برجسته شده است. مسؤولان باید در جهت فرهنگ‌سازی، برنامه‌هایی را در وسایل ارتباط جمعی تدارک ببینند تا سطح آگاهی مردم از محیط‌زیست و بحران‌های آن بالا رود.
- آموزش‌های زیست‌محیطی در مقاطع تحصیلی مختلف می‌تواند نقش مهمی در بسیج افکار عمومی و آمادگی آن‌ها جهت حفاظت از محیط‌زیست بازی کند چرا که آگاهی افراد نسبت به حقوق نسل‌های فعلی و آینده موجب افزایش حس امانتداری و مسئولیت‌پذیری آن‌ها در قبال ایجاد محیط‌زیست بهتر می‌شود.
- باید فرهنگ رفتار با محیط‌زیست ارتقا یابد و این موضوع باید جزو وظایف همه آحاد مردم باشد و همه در این باره احساس مسئولیت کنند لذا می‌توان با برگزاری دوره‌های آموزشی ترویجی در این راستا این حس مسئولیت‌پذیری و فرهنگ را تا حدودی ارتقا داد.
- باید مشارکت داوطلبانه که مهمترین اصل و هدف آن جلب همکاری و به کارگیری مشارکت مردمی برای

شامل رویکردهای جامعه‌شناختی، اخلاقی، فلسفی و غیره است. از این رو بحث اخلاق زیست محیطی بیان‌گر دید و بدان معناست که فرد خود را پایبند محیط‌زیست احساس کند و در زندگی روزمره رفتاری زیست‌محیطی داشته باشد. در کل اخلاق زیست‌محیطی را می‌توان رفتارهایی دانست که آسیب‌های محیط‌زیست را به کمترین حد برساند و باعث بالا بردن منافع و مزایای محیط زیست شود که این رفتارها نیز خود به تغییر شیوه زندگی فرد بر می‌گردد. از این رو بسیاری بر این باورند که راه‌حل بحران‌های زیست‌محیطی را می‌باید در تغییر رفتار انسان و روش زندگی وی بر زمین جستجو کرد. هر اقدامی که محیط‌زیست را حفظ کند و یا تأثیرات منفی فعالیت‌های انسانی نسبت به محیط‌زیست را کاهش دهد مانند مصرف صحیح آب و برق، استفاده از وسایل نقلیه عمومی، بازیافت و یا استفاده مجدد از زباله و ظروف پلاستیکی و غیره همه از این گونه رفتارهاست. بنابراین تغییرات در سبک زندگی و الگوی مصرف باعث ایجاد تغییرات پایدار در محیط‌زیست خواهد شد. افراد با اتخاذ شیوهی زندگی مطلوب‌تر می‌توانند در جهت بهبود محیط‌زیست گام بردارند مثلاً استفاده درست و حفظ کالای باارزش محیط‌زیست مثل دقت در گرمایش و سرمایش خانه‌ها، مصرف سبز و توجه به بازیافت زباله، از جمله رفتارهایی می‌باشند که تأثیرات معنی‌دار در محیط‌زیست به وجود می‌آورد. از این رو تغییر شیوهی زندگی به عنوان نیروی محرکه برای ترویج آگاهی‌های زیست‌محیطی با استفاده از الگوها و رفتارها می‌باشد که انسان می‌تواند به جای تخریب محیط‌زیست، با تعدیل سطح نیازهای خود و تطبیق شیوه زندگی خود با محدودیت‌های موجود نقش مهمی در کاهش و کنترل مشکلات و مسائل مرتبط با محیط‌زیست داشته باشد. در این راستا ترویج می‌تواند نقش مهمی در مشهود سازی وضعیت محیط‌زیست و همچنین به ایفای نقشی فعال و تاثیرگذار در این زمینه بپردازد. ترویج کشاورزی می‌تواند با آموزش‌های لازم در این راستا حس امانتداری و مسئولیت‌پذیری انسان‌ها را برانگیخته تا آن‌ها بتوانند در حفظ محیط‌زیست نقش مؤثرتری ایفا کنند.

- Environmental Psychology*, 24(3), 289-303.
- 5- 5-Ai He, H., Greenberg, S. (2008). Motivating in Sustainable Energy Consumption in the Home, Dept of Computer Science, University of Calgary, AB T2N 1N4.
- 6- Abedi Sarostani, A, Shah Vali, M. (2007). Necessity and features of research in environmental ethics, *Ethics in Science and Technology Quarterly*, third year, numbers 3 and 4, 2007 (In Persian).
- 7- Mehboubi, M. R., and Ramezani, N. (2011). Assessing the environmental ethics of villagers in Golestan province, *Ethics in Science and Technology Quarterly*, Volume 6, Number 3 (In Persian).
- 8- Alavi Moghadam, M. R., and Ghasemi, A. (2009). Environmental ethics and philosophy and the need to pay attention to its role in today's world, *Man and Environment*, Volume 8, Number 4, Winter 2009, pp. 56-51. (In Persian).
- 9- Dallmeyer DG (2006). Incorporating environmental ethics into ecosystem-based management. Presented in: 6th Marine Law Symposium. Roger Williams
- بهبود محیط‌زیست است به کمک ترویج صورت گیرد که در این راستا می‌توان به ایجاد نهادهای لازم برای محیط‌زیست بهتر همت گماشت.
- باید به ایجاد و گسترش بخش‌های غیردولتی و سازمان‌های مردم نهاد پرداخت و همچنین بین این بخش‌ها و بخش‌های دولتی ارتباط برقرار کرد و باعث تقویت آن‌ها شد تا مسائل و مشکلات زیست‌محیطی راحت‌تر حل شود.
- زنان در جایگاه مادری می‌توانند در زمینه آموزش، آگاهی بخشی و پرورش در حوزه‌های زیست‌محیطی تاثیرگذار باشند چرا که آن‌ها می‌توانند میراث حفاظت از محیط‌زیست را به نسل آینده منتقل کنند لذا باید به آنان توجه خاص داشت.

References

- 1- Bourdeau P. The man-nature relationship and environmental ethics. *Journal of Environmental Radioactivity* 2004; 72: 9-15.
- 2- Ehrich PR. Human nature, nature conservation, and environmental ethics. *BioScience* 2002; 52(1): 31-43.
- 3- Miller, A. (2013). *Environmental problem solving: psychosocial barriers to adaptive change*. Springer Science & Business Media.
- 4- Milfont, T. L., & Duckitt, J. (2004). The structure of environmental attitudes: A first-and second-order confirmatory factor analysis. *Journal of*

- University School of Law, Bristol, Rhode Island; October 19-20.
- 10- Monostori, K., and Horich, B. (2008). Studies environmental awareness: Attitude or action? *Journal of Review of Sociology*, 14 (2), 5-31.
- 11- Misbah Yazdi, M. T., (2010). Moral philosophy. Researched and written by Ahmad Hossein Sharifi. Tehran: International Publishing Company. (In Persian).
- 12- Azar, A, Rabieh, M and Qitasi, F. (2008). Ethics in Management Science, Ethics in Science and Technology Quarterly, 3rd year, numbers 1 and 2, 2008 (In Persian).
- 13- Bidhandi, M. and Shiravand, M. (2014). Examining environmental ethics by processing the theory of Gaia and the philosophical rule of Basit al-Haqiqah, two scientific-research quarterly journals of religious anthropology, year 12, number 33, spring and summer 2014, pages 77-95 (In Persian).
- 14- Abedi Sarvostani, A, Shah Vali, M. (2008). The role of agricultural promotion in promoting the environmental ethics of farmers, Ethics in Science and Technology Quarterly, 4th year, numbers 1 and 2, 2018 (In Persian).
- 15- Steg, L., & Vlek, C. (2009). Encouraging pro-environmental behaviour: An integrative review and research agenda. *Journal of environmental psychology*, 29(3), 309-317
- 16- Rshm, S. M. K. (2000). Care for Creation: Human Activity and the Environment. *Libreria Editrice Vaticana, Vatican City*, 109, 3.
- 17- Robinson, D, Garrett, Ch. Ethics: The first step. Translation: Ali Akbar Abdulabadi. Shirazeh, Tehran, 1999 (In Persian).
- 18- Benson, J. Environmental ethics: introductions and essays. Translation: Abdul Hossein Wahabzadeh. Academic Jihad Publications, Mashhad, 2003 (In Persian).
- 19- Nordlund, A. Gorvill, J. (2002). Value structures behind pro environmental behavior. *Journal of environmental and behavior*, Vol. 34, No. 6. 740-750.
- 20- Tavakoli, M. and Shahzaei, A., Hamid. (2016). Analysis of the impact of media power on the lifestyle of the border villagers (Zahk) of Sistan, scientific-research quarterly of soft power studies, 7th year, 16th issue, spring and summer 2016.
- 21- Koh, E. S., Jang, S. N., Paik, N. J., Kim, K. W., and Lim, J. Y. (2014). Age and gender patterns in associations between lifestyle factors and physical performance in older Korean adults. *Archives of gerontology and geriatrics*, 59(2), 338-345.

- 22- Zhang, Y., Deng, J., Majumdar, S., & Zheng, B. (2009). Globalization of lifestyle: Golfing in China. In *The New Middle Classes* (pp. 143-158). Springer, Dordrecht.
- 23- Jiang, S., Ferreira Jr, J., & González, M. C. (2012). Analyzing Household Lifestyles, Mobility, and Activity Profiles: A Case Study of Singapore.
- 24- Reusswig, F., Lotze-Campen, H., & Gerlinger, K. (2003, October). Changing global lifestyle and consumption patterns: the case of energy and food. In *PERN workshop on population, consumption and the environment* (Vol. 19).
- 25- Capra, F. (2007). *Hidden Links*, translated by Mohammad Hariri Akbari, Tehran: Nei Publishing. (In Persian).
- 26- Aghili, M., Khoshfar, Gh. and Salehi, S. (2008). Social capital and responsible environmental behaviors in northern Iran, in *Journal of Agricultural Sciences and Natural Resources*, Volume 16. (In Persian).
- 27- Rezaei, M and Shabiri, M. (2014). The relationship between the use of information and communication technologies (with an emphasis on the Internet) and environmental literacy of students. *Human and Environment Quarterly*, 12(4), 40-58 (In Persian).
- 28- Broms, L., Bång, M., & Hjelm, S. I. (2009). *Persuasive Engagement: Exploiting lifestyle as a driving force to promote energy-aware use patterns and behaviours.*
- 29- Pourqasem, F, Ali Beigi, A and Papzan, A., H. (2016). A comparative comparison of the philosophical pillars of promotion with strategic environmental theories for rural environmental management, *Environmental Education and Sustainable Development Quarterly*, 6th year, 1st issue, autumn 2016. (In Persian).
- 30- Zeraat Kish, Y. (2015). Economic valuation of water in the agricultural sector with an environmental approach, *Iranian Journal of Economic Research and Agricultural Development*, Volume 2-47, Number 1, (259-269). (In Persian).
- 31- Kroma MM (2003). Reshaping extension education curricula for 21st century agricultural development in sub-Saharan Africa. In: *Proceedings of the 19 Annual Conference of AIAEE*. Raleigh, North Carolina. pp: 353-365.
- 32- Shabanali Fami, H. (2013). *Principles of agricultural promotion and education*, Payam Noor University Publications. (In Persian).
- 33- Katuwal, H. B. (2012). *Demand for water quality: Empirical evidence from a knowledge, attitude, behavior, and choice experiment survey about the Bagmati River in Kathmandu, Nepal*

(Doctoral dissertation, The University of New Mexico).

34- Ma, G., Andrews-Speed, P., & Zhang, J. (2013). Chinese consumer attitudes

towards energy saving: The case of household electrical appliances in Chongqing. *Energy Policy*, 56, 591-602.